

ГРИГОРІЙ КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО

МЕРТВЕЦЬКИЙ ВЕЛИКДЕНЬ

Посвящается Казаку Владимиру Луганскому

Був собі чоловік та жінка. Чоловіка звали Нечипором, а жінку Пріською; вона була хорошого роду і одним одна дочка у батька дуже багатого: була й скотинка, і усяка худоба, а сина не було, тільки дочка. Так батько її, подумавши, та узяв сироту, сього Нечипора, замість дитини, та й вигодував його, і доглядів, і до розуму доводив. А Нечипірив батько та був собі велика ледащичка: спився і звівся нінащо та колись під тином, п'яний, і одубів; жінка, одно те, що не мала нічого, а друге — не вмiла робити, пішла попідвіконню; а хлоп'я за Христа ради узяв, я ж кажу, Прісьчин батько. Так що ж бо! Не дурно кажуть: недалеко відкотиться яблучко від яблуньки; у Нечипора була уся батькова натура. Злодіяка такий, що ні з чим не розминеться: і цигана обдурить, і старця обікраде; а пити? — так не переп'є його і Данилка, от що у того пана, що біля нас живе, та що за його ридваном ззаду труситься у цвяхованому каптані та у мережованім брилі, як той вареник зверченим; той здорово п'є, а Нечипір іще гірш його; іще ж таки поки парубковав, то й сюди й туди: було, п'є ніч, гуляє, з парубками бурлакує, а удень як скло перед хазяїном, і робить що треба, і послуха у всякім ділі, і поважа старого. Коли ж, було, його на вольній або на вечорницях потасують добре, бо таке задьорне собі

було, що до усякого так у вічі лізе, як тая оса, хоч би тобі десяцький або й соцький, та таки і самому отаману не дуже поважав, так і зчепиться; ну, то й звісно, що йому щонагірше і доставалось. Та ще на лихо собі був такий невеличкий, щедушний, та й сили не більш було, як у сліпої попової кобили, що, було, не здужає у Пилипівку попівських хаптурок по селу возити. Так з ким не зчепиться, то усяк його попіб'є, та й прав. А іногді против лави один піде, так тут вже достанеться йому на горіхи: пику йому порозбивають, волосся пообривають, одежу — а одежа багатого хазяїна, так добра була — порозривають, та таких йому тусанів надають, та так йому бельбахи повідбивають, що насилу удосвіта рачки додому долізе.

Так що ж бо! Перед хазяїном відбрешеться: то ніччю роя ловив, так бджоли йому пику покусали; то відьма приходила ніччю хазяїських корів доїти, а він почав відгонити, а вона перекинулася собакою, та кинулась на нього, і одежу йому порвала, і усього подряпала. То, було, старий і вірить, і гоїть його, та ще від переляку, щоб не напав переполох, і горілочкою його підпоює. От нашому Нечипору і на руку ковівька! Лежить на печі, та оха, та горілочку потягує, мов і добрий, а усі коло нього панькаються. От так точнісінько, як бува, що ніжна собі жінка, та забажа нової запаски, та нападеться на мужика: купи та й купи; хоч пропади, та купи, а то вмру. Та й ляже на піч і почне не знать що провадити, будцімто у вогні. Він, сердешний, тут із знахурками і з ворожками коло неї заходиться, а ті, звісно, грошики беруть, а йому кажуть: «Купи їй, чого бажа, а то вмреть». От до неї: «Чого тобі бажається? Кажи». Тут вона й почне вигадувати: і медяничків, і ріжків, і мочених кисличок; а далі, як уже бачить, що мужик потратив чималу суму грошей, та вже тогді і закричить пробі: «Купи нову запаску!». Чухає небога потилицю, і хоч то гроші треба б нести у волость, віддавати за подушне і за общественне, та вже нігде дітись! Купує запаску, щоб справді ще не вмерла, тогді похорон такою сумою і не відбудеш.

От так-то вередовав і наш Нечипір. І що то, що ніхто й не знав, що він таке ледащо і таки зовсім бездільник, а не знавши, та й оддали за нього Пріську. А як після сього незабаром вмер і у неї батько, а там і мати, то й остався наш Нечипір сам собі господарем.

Недовго ж нагосподарьовав. У три годи рішивсь зовсім. Що була скотинка — позбував, а грошики попропивав; земельку позакладував,

а грошики попропивав; а що було опріч того, те від недогляду попропадало саме. П'є, та краде, та ловиться; б'ється та позивається; а звісно, що тільки підеш з жалобами та з побивками, то вже й треба «прийдите поклонімося». Бо сказано: без піджоги і дрова не горять. А як десяцькому дай, соцькому дай, писарю дай, отаману дай, а все-таки до волості відопрут; не їм же одним хліб їсти; а як, не дай Боже, та у ту пору набіжить засідатель та, борони Боже лихого часу, з письмоводителем, так тогді вже й зовсім пропав! Пишуть, пишуть; беруть, беруть; та тільки тогді пустять, як вже нічого й взяти, а то, коли zostались які вишкварки, так іще у суд запровадють — ну, там уже і амінь! Так чи надовго ж то Нечипорові, при його дурній голові, стало усеї тестевої худоби? Фіть-фіть! Пішла по добрих людях та по шиночках; а він звівсь нінащо.

Сердешна Пріська викупала його не десять разів і із-під калавуру, і із колоди, а раз прийшлося із острога викупати. Вже який би не був, а усе він їй муж; нігде було дітись. А через таке лихо попереводила і в себе: що було у скрині із хорошої одежі, і намисто, і дукати, і хрести, і усякую худобу.

Журилась вона, журилась, далі треба за розум узятись, щоб з плечей усього не попропивав її п'яниця. Нічого не кажучи, стала його у хаті запирати, а сама піде або бакшу полоти, або коноплі брати, щоб було чим пропитатись. Що ж? Вернеться додому — хата пустісінька! Проклятий Нечипір виліз у вікно, та й шукай його. Треба їй шатнутись по шинках: де пояс заставлений, де шапка заложена; викупа, сердешна, на останні гроші! Далі знайде його де-небудь у шинку під лавою або під плотом; розбудить, розтовка, ташить додому, і виговорює, і лає, а сама через таку лиху годину тільки що плаче.

Далі, бачивши, що його й лайка не бере і він знай своє товче: пити та й пити! Нічого робить; дума: «Хоч гріха на душу озьму, а вже не дам йому волі». Привівши його раз з вольної, увела у хату, защепнула двері та й каже: «А що, Нечипоре? А до чого отсе ти мене довів? Лайки не слухаєш, горя мого не поважаєш, п'єш у свою голову; попропивав усю батьківщину, а через тебе і я свою материзну потратила, то платячи за тебе, то викупаючи тебе з шинків; а тепер довів, що я меж людьми була-таки як треба, а тепер тільки за старцями іти; була і хорошего, чесного роду, а як утопила свою голову за тебе, прирощенного

п'яницю, та по тобі і я стала послідніша усіх на селі. Хіба хочеш так пропасти, як і батько твій? Так пропадай же собі як знаєш, а я знаю, що поки я жива, так не дам тобі волі шлятися та п'янствувати. Доки мені і терпіти? Через закон переступлю, а по-своєму зроблю». Та, позасучовавши рукава у сорочки, каже: «Хоч гріх, хоч два жінці мужа бити, а нехай Бог простить!» — та з сим словом — черк його у пику, а далі удруге, утретє, удєсятє, та за волосся, та тусанами — бо баба собі здорова була, а він такий, що ні на що і дивитись було; та ще перепивсь, так не здужав і скіпки підняти, не то щоб оборонитися від жінки. А вона його б'є, а вона його тасує та, знай, приговорює:

— Не пий, не п'янствуй, не пропивай худоби; сиди дома, заробляй чим-небудь та годуй і себе, і бідну жінку; ось так тобі... ось так тобі, бусурмену, католицькому, гаспидському мужикові!.. — Била, била, та аж утомилась, і сіла на лавку, і каже: — А бодай тебе сей та той, що ти мене і до гріха довів, і втомив мене нінащо. Устань, кажу тобі! (Бо вже сердешний Нечипір аж не зміг і стояти та присів долі.) Устань та кланяйся жоні, щоб я тебе простила, що ти так мене втомив.

Нігде Нечипорові дітись! Кланяється сердека, просить жінки, щоб вона його простила за те, що втомилась, бивши його, і обіцавсь вже не пити і не втікати з дому, хіба вона його куди пішла.

Відпочивши, Пріська помиловала мужика і каже:

— Не журись, сякий-такий сину! За битого двох небитих дають, та ще й не беруть. А коли не будеш слухати, то от тобі кажу, що ще буду бити, та опісля і панотцеві висповідуюсь, що проти закону пішла.

Еге! Та наша Пріська направила мужика! Вже не то щоб він не пив, не проливав козак, як де лучалася чарка; та тільки у кунпанії, чи на весіллі, чи на хрестинах; та вже не те щоб йому шлятися по шинках та за чарку горілки чортякам душу віддавати. Сидить дома і з двора нічичирк! Узявсь — нічого робити! — латати старі кожухи, стала й копійчина перепадати. Пріська усе збира, та радується, та й дума: «З ледачого, мабуть, буде що-небудь і путне».

От так прийшли різдвянські м'ясниці, прийшла й масниця. Що то вже кортіло нашому Нечипорові, щоб як би то драла дати та погуляти на останніх днях; так зовсім не можна: Пріська так реп'яхом за нього і держиться, і не можна йому без прося вийти з хати; а свита, і чоботи, і шапка у неї у скрині.

На саме пуцання, що на піст, вона йому і каже:

— Піди лишень, Нечипоре, до служби; на сім тижні будеш говіти. — Та гляди ж ти мені, щоб ти зараз з церкви і був тут. Коли прийдеш зараз, то дам тобі обідати, бо в нас є й вареники: я придбала і масличка, і сметанки; а коли добра буду, то й чарку горілки дам, та й заговіємо, як довг велить. Коли ж зараз не вернешся та підеш куди пити, то от побожусь тобі, що такими товчениками тебе нагую, що будеш мене довго тямити!

Дала йому й свиту, і шапку і проводила, усе одно товкуючи.

Пішов наш Нечипір, та тільки ж ми його й бачили! Налагодила Пріська і обідати, а його нема. Пообідавши, пішла до сусіди ськатись, далі вернулась додому, а його нема. Пополудновала сама, а його нема. Вийшла на вдвір'я, кожного, хто іде, питається: «Чи не бачили мужика?». Ніхто не бачив. Уже й вечір, а його нема! Насилу вже — гульк! — лізе додому у пізній вечір ні живий ні мертвий і слова не промовить: язик одубів, і сам себе не тямить, і де він, і що він є таке на світі. Сопе, та мовчить, й очей, що заплили йому горілкою, не розведе.

— Побила мене лиха година та нещаслива, — зараз гукнула на нього Пріська, — от і з сим дурнем, п'яницею, волоцюгою! Де ти там у гаспида таскавсь? Іще навдивовижу, як то добрів і знайшов свою хату. Бач, як нарізався, що й слова не промовить. Бог дав людям пуцання, щоб заговіли любенько з жінками та з діточками; а я за слізеньками світа не бачила, сидячи сама собі у хаті, як у темниці. Отже, далєбі тобі кажу, що вп'ять приймусь за тебе; та так тебе повчу, що й довіку не озьмешся за чарку. Так що ж бо: хоч йому кажи, хоч не кажи — він нічого і не тямить!

І правда ж бо була. Сидить Нечипір та тільки здиха, бо горілка з нього дух пре; мусить щось-то і сказати, так і рота не роззявить, і язика не поверне, неначе він йому повстяний; тільки, як той сич, лупа бровами, бо вже очей овсі не видно: позападали і зліпилися.

Лаяла його жінка, лаяла, як там кажуть, на всі заставки, далі таки, сяк не так, жалко його стало, бо усе він таки був їй муж, а тут же і пуцання: як таки не заговівши?

— Чи не хочеш вечеряти? — пита Пріська. — Чи ти тямиш, який сьогодні день? Чи так, як собака, і ляжеш? — А Нечипір мав щось сказати, та й не здужав і тільки дужче засіп. А Пріська усе йому таки

з вечерею; постановила та й каже: — На ж, от тобі макортет з варениками; їж, та лягай спати, та уставай до вутрені, щоб ти мені говів на сім тижні. На, п'янице, от тобі й світло: повечеряй, погаси та й лягай; вже не рано. — Сее кажучи, постановила йому макортет з варениками і каганець; а сама, лягаючи спати, ще таки йому приказує: — Гляди ж, як повечеряєш, то онде у водяничку вода, пополощи гарненько рот, щоб не зосталося у роті сиру, щоб часом завтра, не хочючи, не оскоромився. — А далі, разів з п'ять тяжко здихнувши, повернулася і заснула.

Хоч Нечипір і кріпко п'яний був, а таки як запахли йому вареники, то й очунав трохи, та за ложку, та у макортет — і став їх глутати. Що йому там жінка ні наказувала, він собі і байдуже: їсть собі, небога, та сопе на усю хату. Вже й жінка заснула, а він, знай, мота вареники... далі став куняти, а сам, знай, пха у горло... далі уложив руку у макортет... похилився... тут і каганець погас... захріп наш неборак на усю хату!

Скільки він там спав, хто його зна; аж ось, поворухнувшись, чує: дзвонять до церкви. Що тут робити? Він би і не пішов, так жінка задала йому говіти і щоб неодмінно ішов до вутрені. «Не послухати її, — дума собі, — так битиме за се, та битиме й за те, що я учора п'яний був; а як піду, то, може, за учорашню гульню, як стану проситись, то і змилюється. Піду!»

От схопивсь швиденько, помацки знайшов (сам опісля розказовав) шапку та й вийшов мерщій з хати, а про те, що жінка наказувала, щоб рот виполоскав, йому і невтямки було, та троха таки чи й чув він се учора.

Ніч була темна, а церква не з так далеко. Дивиться Нечипір: у церкві світиться і на дзвіниці дзвонять у скликанчик, що на коромислі, звичайно як у піст. Він і став поспішати до церкви.

Увійшов у цвинтар, аж дітвори, дітвори... видимо-невидимо! Манюсінкі, та усе у білих сорочечках, та бігають круг церкви, та просяться у двері, та щебечуть, як тії циганчата, та лящать, кричать, порощать: «Пусти, мамо; пусти, мамо, і мене на празник! Зачим мене породила, нехрещену схоронила, під порогом положила, та й до себе не приймаєш!».

— Тю на вашу голову! Показались діти, — сказав Нечипір та, не розглядаючи, швидш до дверей. Постукав, йому і відчинили, він і ввійшов... Повнісінька церква людей! Він, не розглядаючи нічого,

помоливсь, поклонивсь, як довг велить, на усі сторони, положив шапку у куток, де завжди клав, та й став біля криласа і прислухается, що дяк чита. Понуривши голову, стоїть, і слуха, та й дума: «Що за недобра мати сталася з нашим дяком, паном Степаном? У нього був цапиний голосок, а се вже звівся, мов собака мурниче, та ще й гугнявіє». Зирнув на нього збоку... носа нема, тільки сама ямка. Став пильніш придивлятися... «Господи, Твоя воля! Та се не пан Степан... Се ще пан Олексій, що ще вмер тогді, як я ще підпарубочим був, та я ж і на похоронах його був, і труну ніс».

Надивовижу йому, що людей у церкві багацько, а ніхто не догадається, що чита мертвець: та й самому попові, мабуте, нужди мало, бо, чути, він у вітварі, щось собі мурниче з паламарем.

От Нечипір тому, що біля його стоїть, хотів про се казати, аж зирк, — що за недобра мати! — то стоїть біля нього Охрім Супоня, що ще торік вмер... Озирнувся на другого... Юхим Кандзюбенко; з ним укупі парубковали, і він після побоїв на вечорницях при ньому і вмер, та й суд виїзжав, і німець його потрошив. Оглянеться туди — і там мертвець; озирнеться сюди — і тут мертвець; куди не гляне — усе мертвеці, усе мертвеці: такі, що й недавно повмирили, і такі, що ще він тільки їх зазнав; були й такі, що й не можна їх і пізнати, хто він такий і є, бо не було ні носа, ні очей, ні ухів, ні губів, тільки самі ямки у голові.

То трохи було Нечипір проспав свій хміль, а тепер як розглядив, у якій він кунпанії опинився, так і увесь хміль пропав, і стало його трусити, мов на лихорадку, а циганський піт так і проньма... А то ж і не страшно, скажете, щоб живому чоловікові та попастись меж мерців? Чого тут доброго ждати! Зовсім видюща смерть!

Погляда наш Нечипір сюди-туди: дяк собі чита, а парахв'яне, як звичайно, тим часом куняють... От Нечипір і здумав утекти від них, та й став відступатись крадькома, та усе до дверей ближче, усе ближче; вже кат бери і шапку, аби б голову цілу додому донести; бо, як там кажуть, не до поросят, коли свиню смалють, — і тільки що відступивсь геть-геть, аж панотець гульк із вітваря... А хто ж той панотець? Отець Микита, що годів з десятків або троха ще й не більш, як вже вмер!

От, вийшовши, він і каже: «А нуте, панове-миряне, годі дрімати: от дяк уже дочитує до кінця, скоро випущу». Прочхались мерці. Хто протира, у кого є, вочі, а хто тільки кістлявим пальцем проштрикує

було, що до усякого так у вічі лізе, як тая оса, хоч би тобі десяцький або й соцький, та таки і самому отаману не дуже поважав, так і зчепиться; ну, то й звісно, що йому щонагірше і доставалось. Та ще на лихо собі був такий невеличкий, щедушний, та й сили не більш було, як у сліпої попової кобили, що, було, не здужає у Пилипівку попівських хаптурок по селу возити. Так з ким не зчепиться, то усяк його попіб'є, та й прав. А іногді против лави один піде, так тут вже достанеться йому на горіхи: пику йому порозбивають, волосся пообривають, одержу — а одержа багатого хазяїна, так добра була — порозривають, та таких йому тусанів надають, та так йому бельбахи повідбивають, що насилу удосвіта рачки додому долізе.

Так що ж бо! Перед хазяїном відбрешеться: то ніччю роя ловив, так бджоли йому пику покусали; то відьма приходила ніччю хазяїських корів доїти, а він почав відгонити, а вона перекинулася собакою, та кинулася на нього, і одержу йому порвала, і усього подряпала. То, було, старий і вірить, і гоїть його, та ще від переляку, щоб не напав переполох, і горілочкою його підпоює. От нашому Нечипору і на руку ковівька! Лежить на печі, та оха, та горілочку потягує, мов і добрий, а усі коло нього панькаються. От так точнісінько, як бува, що ніжна собі жінка, та забажа нової запаски, та нападеться на мужика: купи та й купи; хоч пропади, та купи, а то вмру. Та й ляже на піч і почне не знати що провадити, будітмо у вогні. Він, сердешний, тут із знахурками і з ворожками коло неї заходиться, а ті, звісно, грошики беруть, а йому кажуть: «Купи їй, чого бажа, а то вмреть». От до неї: «Чого тобі бажається? Кажи». Тут вона й почне вигадувати: і медяничків, і ріжків, і мочених кисличок; а далі, як уже бачить, що мужик потратив чималу суму грошей, та вже тогді і закричить пробі: «Купи нову запаску!». Чухає небога потилицю, і хоч то гроші треба б нести у волость, віддавати за подушне і за общественне, та вже нігде дітись! Купує запаску, щоб справді ще не вмерла, тогді похорон такою сумою і не відбудеш.

От так-то вередовав і наш Нечипір. І що то, що ніхто й не знав, що він таке ледащо і таки зовсім бездільник, а не знавши, та й оддали за нього Пріську. А як після сього незабаром вмер і у неї батько, а там і мати, то й остався наш Нечипір сам собі господарем.

Недовго ж нагосподарьовав. У три годи рішивсь зовсім. Що була скотинка — позбував, а грошики попропивав; земельку позакладував,

а грошики попропивав; а що було опріч того, те від недогляду попропадало саме. П'є, та краде, та ловиться; б'ється та позивається; а звісно, що тільки підеш з жалобами та з побивками, то вже й треба «прийдіте поклонімося». Бо сказано: без піджоги і дрова не горять. А як десяцькому дай, соцькому дай, писарю дай, отаману дай, а все-таки до волості відопрут; не їм же одним хліб їсти; а як, не дай Боже, та у ту пору набіжить засідатель та, борони Боже лихого часу, з письмоводителем, так тогді вже й зовсім пропав! Пишуть, пишуть; беруть, беруть; та тільки тогді пустять, як вже нічого й взяти, а то, коли zostались які вишкварки, так іще у суд запровадють — ну, там уже і амінь! Так чи надовго ж то Нечипорові, при його дурній голові, стало усеї тестевої худоби? Фіть-фіть! Пішла по добрих людях та по шиночках; а він звівсь нінащо.

Сердешна Пріська викупала його не десять разів і із-під калавуру, і із колоди, а раз прийшлося із острога викупати. Вже який би не був, а усе він їй муж; нігде було дітись. А через таке лихо попереводила і в себе: що було у скрині із хорошої одержі, і намисто, і дукати, і хрести, і усякую худобу.

Журилась вона, журилась, далі треба за розум узятись, щоб з плечей усього не попропивав її п'яниця. Нічого не кажучи, стала його у хаті заперати, а сама піде або бакшу полоти, або коноплі брати, щоб було чим пропитатись. Що ж? Вернеться додому — хата пустісінька! Проклятий Нечипір виліз у вікно, та й шукай його. Треба їй шатнутись по шинках: де пояс заставлений, де шапка заложена; викупа, сердешна, на останні гроші! Далі знайде його де-небудь у шинку під лавою або під плотом; розбудить, розтовка, ташить додому, і виговорює, і лає, а сама через таку лиху годину тільки що плаче.

Далі, бачивши, що його й лайка не бере і він знай своє товче: пити та й пити! Нічого робить; дума: «Хоч гріха на душу озьму, а вже не дам йому волі». Привівши його раз з вольної, увела у хату, защепнула двері та й каже: «А що, Нечипоре? А до чого отсе ти мене довів? Лайки не слухаєш, горя мого не поважаєш, п'єш у свою голову; попропивав усю батьківщину, а через тебе і я свою материзну потратила, то платячи за тебе, то викупаючи тебе з шинків; а тепер довів, що я меж людьми була-таки як треба, а тепер тільки за старцями іти; була і хорошего, чесного роду, а як утопила свою голову за тебе, прирощенного

п'яницю, та по тобі і я стала послідніша усіх на селі. Хіба хочеш так пропасти, як і батько твій? Так пропадай же собі як знаєш, а я знаю, що поки я жива, так не дам тобі волі шлятися та п'янствувати. Доки мені і терпіти? Через закон переступлю, а по-своєму зроблю». Та, позасучовавши рукава у сорочки, каже: «Хоч гріх, хоч два жінці мужа бити, а нехай Бог простить!» — та з сим словом — черк його у пику, а далі удруге, утретє, удєсятє, та за волосся, та тусанами — бо баба собі здорова була, а він такий, що ні на що і дивитись було; та ще перепивсь, так не здужав і скіпки підняти, не то щоб оборонитися від жінки. А вона його б'є, а вона його тасує та, знай, приговорює:

— Не пий, не п'янствуй, не пропивай худоби; сиди дома, заробляй чим-небудь та годуй і себе, і бідну жінку; ось так тобі... ось так тобі, бусурмену, католицькому, гаспидському мужикові!.. — Била, била, та аж утомилась, і сіла на лавку, і каже: — А бодай тебе сей та той, що ти мене і до гріха довів, і втомив мене нінащо. Устань, кажу тобі! (Бо вже сердешний Нечипір аж не зміг і стояти та присів долі.) Устань та кланяйся жоні, щоб я тебе простила, що ти так мене втомив.

Нігде Нечипорові дітись! Кланяється сердека, просить жінки, щоб вона його простила за те, що втомилась, бивши його, і обіцавсь вже не пити і не втікати з дому, хіба вона його куди пішла.

Відпочивши, Пріська помиловала мужика і каже:

— Не журись, сякий-такий сину! За битого двох небитих дають, та ще й не беруть. А коли не будеш слухати, то от тобі кажу, що ще буду бити, та опісля і панотцеві висповідуюсь, що проти закону пішла.

Еге! Та наша Пріська направила мужика! Вже не то щоб він не пив, не проливав козак, як де лучалася чарка; та тільки у кунпанії, чи на весіллі, чи на хрестинах; та вже не те щоб йому шлятися по шинках та за чарку горілки чортякам душу віддавати. Сидить дома і з двора нічичирк! Узявсь — нічого робити! — латати старі кожухи, стала й копійчина перепадати. Пріська усе збира, та радується, та й дума: «З ледачого, мабуть, буде що-небудь і путне».

От так прийшли різдвянські м'ясниці, прийшла й масниця. Що то вже кортіло нашому Нечипорові, щоб як би то драла дати та погуляти на останніх днях; так зовсім не можна: Пріська так реп'яхом за нього і держиться, і не можна йому без прося вийти з хати; а свита, і чоботи, і шапка у неї у скрині.

На саме пуцання, що на піст, вона йому і каже:

— Піди лишень, Нечипоре, до служби; на сім тижні будеш говіти. — Та гляди ж ти мені, щоб ти зараз з церкви і був тут. Коли прийдеш зараз, то дам тобі обідати, бо в нас є й вареники: я придбала і масличка, і сметанки; а коли добра буду, то й чарку горілки дам, та й заговіємо, як довг велить. Коли ж зараз не вернешся та підеш куди пити, то от побожусь тобі, що такими товчениками тебе нагую, що будеш мене довго тямити!

Дала йому й свиту, і шапку і проводила, усе одно товкуючи.

Пішов наш Нечипір, та тільки ж ми його й бачили! Налагодила Пріська і обідати, а його нема. Пообідавши, пішла до сусіди ськатись, далі вернулась додому, а його нема. Пополудновала сама, а його нема. Вийшла на вдвір'я, кожного, хто іде, питається: «Чи не бачили мужика?». Ніхто не бачив. Уже й вечір, а його нема! Насилу вже — гульк! — лізе додому у пізній вечір ні живий ні мертвий і слова не промовить: язик одубів, і сам себе не тямить, і де він, і що він є таке на світі. Сопе, та мовчить, й очей, що заплили йому горілкою, не розведе.

— Побила мене лиха година та нещаслива, — зараз гукнула на нього Пріська, — от і з сим дурнем, п'яницею, волоцюгою! Де ти там у гаспида таскавсь? Іще навдивовижу, як то добрів і знайшов свою хату. Бач, як нарізався, що й слова не промовить. Бог дав людям пуцання, щоб заговіли любенько з жінками та з діточками; а я за слізеньками світа не бачила, сидючи сама собі у хаті, як у темниці. Отже, далєбі тобі кажу, що вп'ять приймусь за тебе; та так тебе повчу, що й довіку не озьмєшся за чарку. Так що ж бо: хоч йому кажи, хоч не кажи — він нічого і не тямить!

І правда ж бо була. Сидить Нечипір та тільки здиха, бо горілка з нього дух пре; мусить щось-то і сказати, так і рота не роззявить, і язика не поверне, неначе він йому повстяний; тільки, як той сич, лупа бровами, бо вже очей овсі не видно: позападали і зліпилися.

Лаяла його жінка, лаяла, як там кажуть, на всі заставки, далі таки, сяк не так, жалко його стало, бо усе він таки був їй муж, а тут же і пуцання: як таки не заговівши?

— Чи не хочеш вечеряти? — пита Пріська. — Чи ти тямиш, який сьогодні день? Чи так, як собака, і ляжеш? — А Нечипір мав щось сказати, та й не здужав і тільки дужче засіп. А Пріська усе йому таки

з вечерею; постановила та й каже: — На ж, от тобі макортет з варениками; їж, та лягай спати, та уставай до вутрені, щоб ти мені говів на сім тижні. На, п'янице, от тобі й світло: повечеряй, погаси та й лягай; вже не рано. — Сее кажучи, постановила йому макортет з варениками і каганець; а сама, лягаючи спати, ще таки йому приказує: — Гляди ж, як повечеряєш, то онде у водяничку вода, пополощи гарненько рот, щоб не зосталося у роті сиру, щоб часом завтра, не хочючи, не оскоромився. — А далі, разів з п'ять тяжко здихнувши, повернулася і заснула.

Хоч Нечипір і кріпко п'яний був, а таки як запахли йому вареники, то й очунав трохи, та за ложку, та у макортет — і став їх глутати. Що йому там жінка ні наказувала, він собі і байдуже: їсть собі, небога, та сопе на усю хату. Вже й жінка заснула, а він, знай, мота вареники... далі став куняти, а сам, знай, пха у горло... далі уложив руку у макортет... похилився... тут і каганець погас... захріп наш неборак на усю хату!

Скільки він там спав, хто його зна; аж ось, поворухнувшись, чує: дзвонять до церкви. Що тут робити? Він би і не пішов, так жінка задала йому говіти і щоб неодмінно ішов до вутрені. «Не послухати її, — дума собі, — так битиме за се, та битиме й за те, що я учора п'яний був; а як піду, то, може, за учорашню гульню, як стану проситись, то і змилюється. Піду!»

От схопивсь швиденько, помацки знайшов (сам опісля розказовав) шапку та й вийшов мерщій з хати, а про те, що жінка наказувала, щоб рот виполоскав, йому і невтямки було, та троха таки чи й чув він се учора.

Ніч була темна, а церква не з так далеко. Дивиться Нечипір: у церкві світиться і на дзвіниці дзвонять у скликанчик, що на коромислі, звичайно як у піст. Він і став поспішати до церкви.

Увійшов у цвинтар, аж дітвори, дітвори... видимо-невидимо! Манюсінкі, та усе у білих сорочечках, та бігають круг церкви, та просяться у двері, та щебечуть, як тії циганчата, та лящать, кричать, порощать: «Пусти, мамо; пусти, мамо, і мене на празник! Зачим мене породила, нехрещену схоронила, під порогом положила, та й до себе не приймаєш!».

— Тю на вашу голову! Показались діти, — сказав Нечипір та, не розглядаючи, швидш до дверей. Постукав, йому і відчинили, він і ввійшов... Повнісінька церква людей! Він, не розглядаючи нічого,

помоливсь, поклонивсь, як довг велить, на усі сторони, положив шапку у куток, де завжди клав, та й став біля криласа і прислухается, що дяк чита. Понуривши голову, стоїть, і слуха, та й дума: «Що за недобра мати сталася з нашим дяком, паном Степаном? У нього був цапиний голосок, а се вже звівся, мов собака мурниче, та ще й гугнявіє». Зирнув на нього збоку... носа нема, тільки сама ямка. Став пильніш придивлятися... «Господи, Твоя воля! Та се не пан Степан... Се ще пан Олексій, що ще вмер тогді, як я ще підпарубочим був, та я ж і на похоронах його був, і труну ніс».

Надивовижу йому, що людей у церкві багацько, а ніхто не догадається, що чита мертвець: та й самому попові, мабуте, нужди мало, бо, чути, він у вітварі, щось собі мурниче з паламарем.

От Нечипір тому, що біля його стоїть, хотів про се казати, аж зирк, — що за недобра мати! — то стоїть біля нього Охрім Супоня, що ще торік вмер... Озирнувся на другого... Юхим Кандзюбенко; з ним укупі парубковали, і він після побоїв на вечорницях при ньому і вмер, та й суд виїзжав, і німець його потрошив. Оглянеться туди — і там мертвець; озирнеться сюди — і тут мертвець; куди не гляне — усе мертвеці, усе мертвеці: такі, що й недавно повмирили, і такі, що ще він тільки їх зазнав; були й такі, що й не можна їх і пізнати, хто він такий і є, бо не було ні носа, ні очей, ні ухів, ні губів, тільки самі ямки у голові.

То трохи було Нечипір проспав свій хміль, а тепер як розглядив, у якій він кунпанії опинився, так і увесь хміль пропав, і стало його трусити, мов на лихорадку, а циганський піт так і проньма... А то ж і не страшно, скажете, щоб живому чоловікові та попастись меж мерців? Чого тут доброго ждати! Зовсім видюща смерть!

Погляда наш Нечипір сюди-туди: дяк собі чита, а парахв'яне, як звичайно, тим часом куняють... От Нечипір і здумав утекти від них, та й став відступатись крадькома, та усе до дверей ближче, усе ближче; вже кат бери і шапку, аби б голову цілу додому донести; бо, як там кажуть, не до поросят, коли свиню смалють, — і тільки що відступивсь геть-геть, аж панотець гульк із вітваря... А хто ж той панотець? Отець Микита, що годів з десятків або троха ще й не більш, як вже вмер!

От, вийшовши, він і каже: «А нуте, панове-миряне, годі дрімати: от дяк уже дочитує до кінця, скоро випущу». Прочхались мерці. Хто протира, у кого є, вочі, а хто тільки кістлявим пальцем проштрикує